

FAGETS FIENDER¹⁾

AV NILS CHRISTIE

Både i Danmark og i Norge ble kriminologien som fag unnfanget av jurister – og båret inn i de juridiske fakultetene. Forventningene til de nyfødte var helt klare. Vi skulle bli hjelpere.

Kriminologien var en hjelpevitenskap. Strafferetten definerte lovbrudd såvel som lovbrøttere, kriminologene skulle forklare hvorfor de definerte lovbrøttere brøt loven, og gi råd om hva som skulle gjøres med dem. Jeg husker godt hvorledes datidens ledende rettspsykiater i Norge, professor Gabriel Langfeldt, beklaget at kriminologisk institutt fikk lokaler ved Universitetet. Vi burde fått lokaler i Botsfengslet eller Ila sikringsanstalt.

Kriminalitetens årsaker lå i fangen. Kriminalitetskontroll var kontroll av fanger.

Og hvordan gikk det med barnet – skikken det seg vel?

I forhold til de opprinnelige forventninger, er det helt klart at kriminologien har vært en massiv skuffelse. Det gjelder trolig både i Danmark og Norge – men siden det dreier seg om noe mislykket i forhold til forventningene, velger jeg særlig å ha Norge i tankene.

Kriminologien har skuffet på fire hovedområdet:

1. Vi har ikke holdt oss innen de rettslige definisjoner av hva som er lovbrudd og derefter hvem som utgjør de registrerte kriminelle.

2. Vi har anvendt forklaringsvariabler med lav nytteverdi for beslutningstakere innen rettsvesenet.

3. Vi har anvendt mer tid og energi på å beskrive og å forstå kontrollsystemet – inklusive strafferetten – enn på å beskrive og forstå de registrerte lovovertredere.

4. Vi har – på en paradoksalmåte – byttet plass med juristene.

Den første skuffelse var opprinnelig ikke så ille. Studiene av mørketall vant hurtig anerkjennelse, også innen strafferetten. I Oslo var det nettopp Johs. Andenæs som tok initiativet til den første undersøkelsen av selvrapportert kriminalitet. Det var av åpenbar interesse å sammenlikne dem som satt i garnet med dem som svømte utenom. Mer vanskelig ble saken når spørsmål reiste seg: Hva er nå egentlig et tyveri? Hva med forskjellige former for tvilsom forretningsførsel, aksjesalg etter tips i den indre sirkel, høvling av regnskog i Brasil? Begrepet strukturell vold dukket opp. Med alle disse spørsmål kom også kravet om å se rettsvesenets virkemåte i et bredere perspektiv. Vi må vel alt i alt kunne si at de utvidede problemstillinger i noen grad kom til å svekke strafferettenstenkingens hegemoni.

1) Foredrag holdt i København våren 1987 da Kriminalistisk Institut fylte 30 år.

Våre forklaringsvariablers lave nytteverdi har vært et stadig tilbakevendende problem. Jeg profitterte på problemet da jeg ble tilsatt i min stilling i 1957. En av søkerne var Sverre Brun-Gulbrandsen (1958) som skrev om kjønnsroller og ungdomskriminalitet. Han fant jo at det var større barrierer mot å begå kriminalitet for kvinner enn for menn. Det kriminalpreventive råd ble derved selvinnlysende: La menn vokse opp mer som kvinner. Både enkelte bedømmere og anmeldere fant rådet lite krediterende for Brun-Gulbrandsen. Men selvfølgelig hadde Brun-Gulbrandsen rett. Han pekte på de helt sentrale forutsetninger. Men han ble rammet av at han ikke fulgte regelen – som Balvig (1987) har formulert om »at årsaken til et fænomen placeres hen i et faktorkompleks, som det er rimelig nemt at gjøre noget ved«.

Spørsmålet om nytteverdi blir ytterligere aksentuert ved at kriminologiens samarbeidspartener i så stor grad er jurister, og ganske særlig strafferettsjurister. Trening i rettsvitenskap er en trening i rettslig relevans, en indoktrinering i hvilke momenter i et rettslig resonnement som tillates anvendt. Etter mitt skjønn er strafferetten i særlig grad strengt avgrenset. Jeg har utviklet noen resonnement om dette i en artikkel om menneskebildet i strafferetten (Christie 1986). Vanskeligheten henger sammen med strafferettens dikotome karakter, riktig eller galt, kriminalitet eller ikke. I retten generelt, og i strafferetten spesielt¹⁾ leder dette til en tendens til å ville begrense oppmerksomheten til variable egnet for denne type forenklinger. Det er enklere å se på handlinger enn samhandling – aksjon istedenfor interaksjon. Jo mer vi ser på handlinger som et avgrenset punkt i tiden, jo greiere blir det å klassifisere den i et strafferettslig perspektiv. Jo mindre vi vet om den totale sosiale situasjon, jo enklere blir klassifikasjonsoppgaven. I tråd med dette blir det lettere å nyttiggjøre seg informasjon om biologiske og personlighets-system enn om sosiale system. Oppmerksomheten om det sosiale system leder oppmerksomheten vekk fra individplanet og over til spørsmål om *manges ansvar*. Biologi, psykiatri og psykologi er i visse varianter bedre synkronisert til den dømmende virksomhet enn sosiologisk orientert kriminologi som vil gi samfunnets totale organisasjon et ansvar.

Den tredje feil ved oss er åpenbar. Det var meningen vi skulle studere lovbrutere. Og så har vi anvendt så mye av vår tid til å studere rettsapparatet, dets organisasjon, dets utøvelse og dets utøvere. Noe av det har vært sett på som O.K. Særlig studiene av behandlingens virkninger, eller rettere sagt manglende virkninger. Vanskeligere er det blitt når vi på samme måte begynner å foreta studier av almenprevensjonen, og viser dennes meget vaklende empiriske fundament i forhold til den type avgjørelser domstolene er tvunget til å fatte.

Men disse feil har ført oss like lukt inn i den fjerde; vårt rollebytte med juristene. Kriminologene er blitt verdiorientert, juristene tar seg av nytten. Sånn måtte det jo

1) Utsagnet er omstridt. Johs. Andenæs hevder (i diskusjoner) at strafferetten på mange måter står friere enn sivilretten p.g.a. variasjonsbredden i sanksjonsvalget. Men cfr. da hans artikkel om Høyesteretts rolle i straffutmålingen (Andenæs 1984).

bli. Sanksjonene virker ikke, eller de har – som bl.a. forskere fra Karl O. Christiansen til Ulla Bondeson og Bengt Börjeson så ofte har vist – motsatte virkninger av de intenderte. Samfunnsforskeren blir kraftig vaksinert mot å tro at spesielle inngrep mot lovbrudd har spesielle virkninger. Jo mer man studerer sitt fag, desto mer pessimistisk blir man nok helt generelt når det gjelder å endre menneskers atferd ved straffende eller behandlende tiltak. Mer pessimistisk blir man også når det gjelder å oppnå kriminalitetsforebyggelse ved hjelp av begrensede sosiale innsatser. Samfunn influeres av dampmaskinens oppfinnelse, datateknologiens framvekst, den protestantiske etikk, arbeidstidens organisasjon, karnevalenes akseptabilitet, presidenters beslutninger om å trykke på utryddelsesknappen. Men hva vi gjør med lovbrakterne, det blir som vindpust mot lokomotivene.

Men med denne oppfatning ryddes grunnen. Formålstenkingen vis a vis den enkelte lovovtreder blir uinteressant. Pinepåføringen innen straffeinstitusjonene blir ubegrunnet. Tre ting blir da viktig. Dels å *forklare* hvorfor pinepåføringen fortsetter, om den ikke har noe rasjonelt formål. Dels å begrense pinepåføringen. Og dels å regulere den ved å reise de klassiske spørsmål om rett og rettferdighet. Men dette var jo nettopp hva juristene skulle gjøre. Men de er opptatt med annen virksomhet. De bærer staten.

Som Aubert o.a. (1960) har pekt på, og med ham hele serien av norske historikere, stod juristene helt sentralt når det gjaldt å få etablert den selvstendige norske stat i forrige århundrede. De var alle vegne, i hvert fall på alle topper. Dette har alltid preget våre juridiske fakulteter. Her lærer de opp alle de kommende styrere, juristlærerne gir dem redskapen de skal bruke og svært mange av svarene på fremtidens problem. Dessuten spiller lærerne utallige dobbeltroller. Særlig i begynnelsen var de juridiske fakulteter rekrutteringsarenaer for statsministre, statsråder og fremstående politikere. Dette er dempet nå. Juristene sitter ikke lenger i samme grad på Stortinget og i statsrådstoler, men like bak, kanskje egentlig litt foran med utredninger og betenkninger om hva problemene nå egentlig er, og hvorledes de bør løses. Og de sitter på toppen i en betydelig mengde av de utallige statlige og private organisasjoner som legger premisser for politikeres avgjørelser. At de ikke lenger sitter på Storting eller i Folketing kan være i en meget realistisk erkjennelse av hvor det er viktig å sitte.

Det er helt klart at denne kontakten med livets realiteter også er en forskningsmessig ressurs. En professor i åndsrett bør selvfølgelig ha kontakt med forfattere og forleggere, en i petroleumsrett må ha kjennskap til Statoil og Norsk Hydro. En strafferechtsprofessor må ikke være fremmed for Justisdepartementets problemstillinger. Men samtidig vet vi jo at bærere også lett blir en del af de de bærer. Jurister bærer staten, og *blir* lett en del av denne. På de rettsområder hvor jeg har et visst innsyn, synes jeg det er påfallende hvorledes dette forhold fører til en pragmatisk holdning. De prinsipielle hovedproblem overskygges av nyttebetraktninger basert på hva staten til enhver tid ser som høyverdige målsetninger. Jussen blir snusfornuftig. Smånyttig.

Oppgjøret med denne tendens innen strafferettstenkingen fikk vi i Norge gjennom Nils Christian Sundbys store artikkel i *Lov og rett* (1976). Hans hovedkritikk gikk nettopp på at strafferetten tjente statsfunksjoner og derfor vanskelig kunne gi andre råd enn den ga. Teoretisk svak, men sterk i sine nyttefunksjoner. Om strafferetten hadde dosert at det i prinsippet var umulig å skille mellom det sinnssykelige og det normale, om den sa at hva som er kriminelt avhenger av hvem som har hegemoni til å si det, om den sa at almenprevensjonen i hvert fall i sin anvendelse er retorikk, om den sa at det egentlig er umulig å avgjøre det meste, ja, da ble det ikke så lett å fungere som strafferettslig rådgiver. Eksempelene er i stor grad mine, men i tråd med Sundbys resonnement. Noe gjennomslag fikk aldri Sundbys tanker, men det hadde han vel neppe ventet. Det ville vært i strid med hans grunnleggende antakelse. Wolfgang Naucke fører på mange måter Sundbys tanker videre når han gang på gang markerer behovet for å skille mellom stat og samfunn. Som her (Naucke 1986 s. 2):

«... the clear distinction between state and society is one of the conditions for good law, especially for good criminal law. It is a big confusion not to distinguish between state and society. The state must be thought independent from society; otherwise the state cannot control and shape society in matters of criminal law. It is nearly hopeless to teach this difference in law schools today. Everybody expects reinforcement for his needs (to protect values with criminal law measures. N.C.) not resistance against these needs.»

Ekspertene på lovspørsmål blir trenet for statens formål. Gjennom komiteer og som rådgivere blir de trygt integrert i statens perspektiv. De blir identifisert med og ansvarlige for statens styre og stell. Intet under at fakultetenes teoribygging blir sentrert om det nyttige. Utilitarismen blir så selvfølgelig for dagens strafferettstenking at dens mulige motsats ikke engang behøver møtes med polemikk.

I etterkrigstid ble juristers hegemoni i statsapparatet noe beklippet. Først kom økonomer, med enorm anseelse inntil man fikk øye på at de hadde dårlig med spådomsevner og ingen tryllemedisin mot dårlige tider. Senere kom statsvitere og sosiologer trillende inn i apparatet. Sikkert til godt, på mange måter. Men selv har de det ikke bare godt. Universitetet får tilbakemelding både fra dem og deres arbeidsgivere. De kan ikke hva de bør kunne. De er ikke nyttige nok. Og krav stilles til universitetene: Gjør dem mer nyttige. Slutt er de glade studentdage hvor det skulle spørres. Nå skal det svares. Slutt er tiden hvor tvil kunne dyrkes. Ord går tilbake med krav om en mer matnyttig undervisning.

Ord kommer også tilbake til lærerne på Universitetet om ikke å dumme seg ut. På standens vegne. Avhandlinger om matens sosiologi, om avfallsproduktens sosiale funksjon, om søvn og kjærlighet, om gode fiender, om poesi og kriminologi, om hallikenes egentlig samfunnsgevinnende virksomhet, – de har i hvert fall den funksjon at de sår tvil om nyutdannede sosiologers renhet i ministeriets forstuer.

Men når dette er sagt, vil jeg snu rundt og si at jeg er mindre bekymret for juriste-

nes utilitarisme enn jeg er for sosiologer og kanskje også kommende kriminologer. Jurister har forankring i en struktur basert på avveining og hvor alternative verdier ofte ligger kamouflert i ord om nytte. Samfunnsforskere har ikke denne ballast.

Hittil har kriminologenes beskyttelse mot å bli samfunnsbærere vært den enkle at få har spurt etter dem. Ingen har brakt dem i fristelse. Som vrakete dydsmønstre har de kunne holde sin sti ren, stått utenfor, observerende, spørrende – og derved selvfølgelig (etter kriminologenes egen oppfatning) mer interessante.

Hittil. Men nå kommer varme vinder fra styringsverket. Stillinger gjøres ledige. Vi har lenge utdannet folk. Til vår forskrekkelse ser vi at de får jobb. Kanskje går det bra. Kanskje de klarer å bevare sin undring der inne. Inne i Statsapparatet. Det er slik ut med de som hittil er kommet dit fra våre kanter. Men det vil kreve noe, også av oss, som forsknings- og utdanningsinstitusjon, om vi skal klare å bevare et spørrende faglig perspektiv.

Hva må gjøres?

Vi må reorientere oss i vårt vitenskapsteoretiske rammeverk. Vi må si: I denne helt nye situasjon må vi nærme oss de mer gammeldagse vitenskapsidealer. Vi må i noe større grad søke mot elfenbenstårnet, i betydningen av at vi i hvert fall på universitetene i noen større grad trekker oss tilbake til observatørrollen. Reiser problem. Tviler, spør. Men ikke hele tiden er statsnyttige.

Det blir ikke lett. Universitetene er en del av samfunnet, og er underkastet de samme krefter som den enkelte nyutdannede kriminolog eller samfunnsforsker. Mens jeg anbefaler reorientering mot elfenbenstårnet, er tårnet i ferd med å ombygges. De siste måneder har det rast en voldsom universitetsdebatt i Norge. Det er snart 20 år siden sist. I 1968 gjalt det medbestemmelse og samfunnsrelevans. I dag gjelder det penger og selvtillit.

Sulteforet er vi blitt, og selvtilliten er ødelagt. To råd er blitt lansert. Begge vil etter mitt skjønn forværre situasjonen.

For det første kommer kravet: Vi må forbedre oss. F.eks. må vi bli bedre undervisere. Alle nyansatte sendes nå på opplæringskurs i pedagogikk. De skal bli bedre lærere. Jeg undres: Bør et universitet *ha* gode lærere? Hørbar lyd bør vel komme fra læreren. Men hva er gode lyder i forhold til vårt vitenskapsteoretiske rammeverk? Jeg var så heldig å vokse opp uten lærere da jeg var student, men jeg minnes noen fra tilgrensende fag som stod og fomlet. De fikk en ofte til å fundere videre på egen hånd. Gode lærere, de som trekker smekkkfulle auditorier, de er ofte slike som gir svar. Det er en fortsettelse av skoletradisjonen. Elever spørres. Underforstått: Det finnes et svar. Lærere er slike som sitter med svaret. Men dette skjulte budskap er kanskje falskt. Kanskje den viktigste visdom fra skole eller universitet burde være at svar *ikke* alltid finnes, kanskje *aldri vil finnes*. Forutsigelse av farlighet. Forebyggelse av barnedrap. Syndens endelige avskaffelse. Et narkotikafritt samfunn. Ett uten død. Universitetene skal også forbedres ved at forskningsmiljøene evalueres. Det er

fint, hvis evalueringen foretas av de antatt beste forskere i faget, og resultatene først og fremst adresseres til forskningsmiljøene selv som deretter kan svare tilbake i overensstemmelse med den vanlige vitenskapelige dialog. Men faren er at det blir de nest beste som utfører evalueringen, de som har avansert via administrative råd og utvalg, at evalueringsrapportene blir et styringsmiddel for Rektor og Undervisningsminister, at det blir dom framfor dialog, kontroll framfor inspirasjon. Om så skjer, blir Universitetets tilpassing til statsbehov enda mer øredøvende.

Det annet hovedråd ved universitetekrisen har vært forslag om en slags ideologisk opprustning. Vi må gjenvinde troen på oss selv. På ny kommer jeg i tvil. Denne gang på ydmyghetens vegne. Hvordan kan man tro og tvile på samme tid? Hvordan kan man bevare sin ydmyghet hvis rollen skal rustes opp i retning av det gamle, storslagne, professorale? Troen skal neppe skapes gjennom åpenbaring og befestes gjennom tungetale. Kravene konkretiseres hurtig til å gjelde *ressurser* til forskning – og til forskere. Identitetskravet søkes innfridd ved den materielle base. En ring av selvtilitt, universitetenes storhet, vår egen fortreffelighet, sprunget ut av en god materiell base. Det er nødvendig. Ellers mister vi de beste.

Så får vi da heller miste dem. Hvis elfenbenstårnet blir gullbelagt, da vil nok forskerne bli sett på som fint folk. Men samtidig vil kravet øke – og bli følt – om at forskerne må gi noe tilbake for alt gullet. Til samfunnets gagn. Nyttighetskravet vil øke. Utilitarismen blir enda mere tidsriktig. Kanskje det er O.K. at universitetene ikke gir mer enn et helt alminnelig utkomme. Hvilket eiendommelig arrangement at de beste tanker skulle belønnes med ekstraordinære mengder gull. Eller at folk med ekstraordinært store interesser for gull skulle skape de beste tanker.

Her søker jeg støtte hos von Wright som i sin bok »*Vetenskapen och förnuftet*« (1986) nettopp trekker opp skillet mellom det rasjonelle og det fornuftige. Det rasjonelle er vel nærmest hva Max Weber ville kalt »*formålsrasjonalitet*«. Det dreier seg om logisk bevisføring, vitenskapens tenkemåte. Fornuften, derimot, den har med verdier å gjøre. Den dreier seg om hvorledes livet bør leves. Hva er det gode liv? Hvorhen fører forståelsen av dette liv. Vitenskapen er i vår tid blitt mer og mer giret inn mot det rasjonelle mener von Wright. Det var ikke alltid slik. En gang stod visdom mer sentralt enn kunnskap. Men det er blitt slik. Vitenskap er blitt en forutsetning for teknologi, og derved en grunnleggende forutsetning for teknisk utvikling, for styring, for de styrende. I elfenbenstårnet vil rasjonalistene få herske. Stat og næringsliv vil ha sine broer inn og ut. Og blir det ikke bra nok i tårnene, vil det bli opprettet egne akademier hvor superstjernene kan få forske i fred. I fred for studenter. Og med en superøkonomi som også lar dem i fred for trivialiteter som barn i dag-hjem, slekt i kontaktnød, utrygghet i stillinger, tvil om det man tenker er tanken verdt. Akademienes verden er i betydelig grad lukket om egen forherligelse, men åpen mot og for mesénene. I et rasjonelt samfunn forsterker de rasjonaliteten.

Men om vi ikke vil inn i det gullbeslätte elfenbenstårn, hvor vil vi da?

Fra England får vi sterke råd: De nye realister: John Lea og Jock Young med boka »What to do about law and order« (1984), eller Matthew and Young in *Confronting crime* (1986), eller Dahrendorfs siste bok (1985) for den saks skyld. De nye realisternes budskap er at kriminaliteten eksisterer, den kan ikke snakkes bort. Den er et problem for arbeiderbefolkningen. Den må undersøkes, forklares, og møtes med politisære og straffende foranstaltninger. Folket krever det. Den arbeidende befolkning. Venstreorienterte forskere må ta opp problemene – som folket ser dem.

Men er nå det sikkert? Er det et fruktbart utgangspunkt å starte analysen – slik folket ser det? Er dette mer fruktbart enn å starte »slik staten ser det«? Om nå begge så feil? Gamle Karl Marx snakket om falsk bevissthet. Det snakket kan lett føre til autoritære inngrep på andres vegne, fordi disse andre ikke vet sitt eget beste. Men når det gjelder å finne ut om noe, fundere, gruble, er det da rimelig å overta problemstillingen fra folk eller stat? Er det ikke da bedre å bruke de erklærte problem *som data* for videre analyse.

Heinz Steinert (1986) tar sitt utgangspunkt i »trøbbel«.

Kriminaliteten er en myte, sier han. Men folk har trøbbel. Så får vi gjøre noe med dette. Men ved alt for hastig å definere trøbbel som kriminalitet avskjæres en rekke alternative løsninger. Steinert bringer oss langt. Men jeg vil personlig trekke meg enda et skritt tilbake fra kriminaliteten og si som følger: Selve utgangspunktet for vår analyse må være *handlinger*, acts. Så blir det spennende å se hva som oppfattes som gode og hva som oppfattes som dårlige handlinger, som trøbbel eller ei. Deretter å se hvordan de dårlige handlinger klassifiseres. Som irritasjon, som ubehag, som fra-støtende, som synd, som lovbrudd? Spesielt det siste: Hva er forutsetningene for at en handling skal få ordet kriminalitet heftet på seg? Kriminalitet finnes ikke. Bare handlinger som innen forskjellige rammer gis forskjellig mening. Meningen må registreres, folkets såvel som styrernes. Men meningen er i denne sammenheng ikke annet enn data. Vår jobb er å følge handlingers vei gjennom meningsuniverset. Hvorfor blir de som de blir?

Det strafferettslige reaksjonssystemet står helt sentralt når det gjelder å påføre handlinger mening. Handlinger blir forbrytelser ved berøring med strafferettsinstitusjonen. Likevel kommer de nye realister med de gamle krav om at denne institusjonen skal ordne opp. Folket krever det. Selv Stan Cohen (1985) gjør straffens virkning intuitivt selvvinnlysende.

For meg er dette like overbevisende som påstander om Guds eksistens og de deretter følgende påstander om kirkens nødvendighet og presteskapets uunnværlighet. Og analogien er ikke tilfeldig valgt. Mon tro om ikke religionssosiologien kunne bli en fruktbar modell for den fremtidige kriminologiske virksomhet. Nå har vi i hundre år strevet med å finne fornuft og nytte i den strafferettslige virksomhet. Men om vi nå så det helt omvendt, snudde rundt og sa: Om vi kom som fremmede til denne planet og så på virksomheten, da ville vi bli slått av undring over to forhold. For det

første de stadig gjentatte påstandene om nytten ved straff. For det annet over hvor upåvirket straffesystemet er av påvisningen om at nytten slett ikke lar seg påvise. For oss, som gjester på planeten, synes det derfor rimelig å forstå det vi ser ved å ta det helt motsatte utgangspunkt: *Straffen har intet formål. Den er et utrop, en besvergelse*, en del av et rituale. Den har funksjoner. Men ikke nytte av de typer som påstås.

Lovgiverne er som Moses, de strafferettslærde er som de skriftlærde. Strafferettsutøverne er som kirkens tro tjenere. Lovbryterne – og det har jo mange sagt før – blir nærmest som offerlam å regne, mens kirkelyden lar det hele skje. Øvrigheten har nok en mening med det hele, gir oss en mening ved å påstå det har en mening.

I dette perspektiv faller mye på plass. Avsløringene av det formålsløse, avsløringene som får minimale virkninger. Det er jo ikke formål det egentlig gjelder, men noe annet noe ugripelig, noe ubegripelig. I et annet arbeid (Christie 1984) har jeg forsøkt å belyse analogien mellom to typer tap; tap ved død ivaretatt gjennom begravelseritualer, og tap ved den samme død kalt drap og ivaretatt i strafferettsritualene. Begge steder seremonier. Begge steder besvergelses. Vi kommer ikke fram om vi begynner analysen ut fra et grunnleggende premiss om rasjonalitet og konkrete formål. Først er det straff. Deretter blir den begåtte handling kriminalitet.

Stadig ringes det til messe i våre land. Men kirkegjengerne uteblir. Noen kvinner i mørke klær. Enda færre menn. Og så stappfullt i julehelgen. Men om kirkens søkning skal man intet forsverge. I Polen er kirkene fulle hele tiden. I Budapest er katedralen som et sydende ungdomshav ved kveldsmessens tid. I noen faser er kirken i utakt med tidsånden og/eller skrellet for funksjoner. I andre tar den vare på både trosinteresser og politiske. Men hele tiden er apparatet der, kirketjenerne med sine hus, som straffetjenerne med sine.

Gud er et kulturprodukt, skapt gjennom historien, påvirket i vår samtid, og hele tiden – i sin form – vokter av husets tjenere. Gudsbilledet påvirker våre liv, representerer oss, også om vi sjelden møter det. Gudsbildet representerer også et menneske-bilde. Jo mer vi ser dette, jo mer kan vi gjøre krav gjeldende om hvordan vi vil ha Gud skapt. Strafferetten har intet Gudsbilde, men et menneske-bilde, ofte avspeilet av eller i Gudsbildet. Jo mer vi ser straffeinstitusjonen i analogi til kirken, jo mer kan vi forbinde den med vårt verdigrunnlag, spørre om menneskebildet stemmer, spørre om det er slik vi egentlig vil bli representert.

KRIM, KRUM, KROM, Novemberrørelsen, Coormhert-Liga i Holland eller Howard League i England, det er/var som frisinnede folkelige legmannsbevegelser. De vil ha mindre straff, mer humane forhold. Abolisjonistene er som ateister, – bort med det hele. Men også ateistene vil feire at barn er født, at barn er blitt voksne, at ekteskap inngås eller at døde skal begraves. De gjenskaper ritualene i sin form, innfører borgerlig konfirmasjon, vielse, bisettelser. Jord kommer på kisten men i litt andre former, med litt andre ord.

Og hvilke former, hvilke ord er de beste?

Det kan det ikke sies noe kort om. Det er et verdspørsmål. Ordene vil være resultatet av en kulturkamp. Men for å kjempe må vi forstå hva kampen dreier seg om. En kritikk av teologien ut fra den forutsetning at kirkens formål er å øke livslengden vil være lite fruktbar. En kritikk av domstolene for manglende effektivitet i kriminalitetsbekjempelsen er like feilplassert. Straffeinstitusjonen styrer ikke. Den forkynner, med utgangspunkt i visse handlinger. Men til forskjell fra kirketjenerne har utøverne fysiske maktmidler til sin rådighet, fysiske maktmidler allerede i dette liv. Likheten med kirken i eldre tider er jo påfallende, hvor kirken styrte med trusler om pine i neste tilværelse.

Straffeinstitusjonens middel er den dennesidige og synlige anvendelse av den tilsiktede pine, et middel som i hovedsak rammer dem uten makt. Kanskje var det bedre med Gud som i særlig grad var antatt å ville straffe kameleiere.

Kampen om straffen er som kampen mot Gud. Det er en kamp om menneskebildet. Guds og straffens tjenere har store interesser på spill i denne kampen.

Av og til anvendes kriminologer som en del av tjenerstaben. Da er det vi er blitt fanget.

Fagets fiender, de er vel i stor utstrekning forankret i oss selv. I vår forføngelige glede over å gi styrerne råd. Eller i den trauste trygghet skapt gjennom en solid forankring i folkets følte behov. Tjen Staten! Vi kommer like galt avsted. Fienden, det er straffeinstitusjonen tatt på alvor, sett på som noe annet enn en kirke, en vi må gjennomlyse, forstå. Som religionssociologer. Men ikke som troende.

LITTERATUR

- Andenæs, Johs.: Høyesterett som ankeinstans for straffeutmålingen. I Michelsen, Røstad og Aasland, red: *Rettt og Rettsal. Festskrift til Rolv Ryssdal*. Oslo 1984.
- Aubert, Vilhelm og medarbeidere: Akademikere i norsk samfunnsstruktur 1800-1950. *Tidsskr. for samfunnsforskning* 1960, 4 s. 185-204.
- Balvig, Flemming: Skabeloner i kriminalpolitikken. I Kyvsgaard, Wilhelm og Winsløw red. *Kriminologiske bidrag til 80'ernes kriminalpolitiske debat Kriminalistisk Instituts Stencilserie* nr. 38 København 1986.
- Brun-Guldbrandsen, Sverre: *Kjønnsrolle og ungdomskriminalitet*. Oslo 1958.
- Christie, Nils: Død og forbrytelse, *Nytt Norsk Tidsskrift* 1984 1, 33-43.
- Christie, Nils: Images of man in modern penal law. *Contemporary Crises* 1986, 10, s. 95-106.
- Cohen, Stan: *Visions of social control*, Oxford 1985.
- Dahrendorf, Ralf: *Law and order*. London 1985.
- Lea, John og Jock Young: *What is to be done about law and order*. Penguin, London 1984.
- Matthews, Roger og Jock Young: *Confronting Crime*. London 1986.
- Naucke, Wolfgang: Remarks on the difficulty to teach criminal law. Stencil. *Institutt for kriminologi og strafferett*, Univ. i Oslo 1986.
- Steinert, Heinz: The amazing new left law and order campaign: Some thoughts on anti-utopianism and possible futures a propos Alan Hunt's »The future of rights and justice« *Contemporary Crises*, 1985, 9, s. 327-333.
- Sundby, Nils Kristian: Strafferetten og dens begrensninger. *Lov og rett* 1976, s. 51-91.
- von Wright, Georg Henrik: *Vetenskapen och förnuftet*. Stockholm 1986.

Adresse: Professor, dr. philos. Nils Christie
 Institutt for kriminologi og strafferett
 Karl Johans Gate 47
 N-0162 Oslo 1